

MOŽNOSTI FINANCOVÁNÍ ÚSES

Ing. Tereza Pavlíková

*Ústav lesnické botaniky, dendrologie a geobiocenologie, Lesnická a dřevařská fakulta,
Mendelova zemědělská a lesnická universita, Zemědělská 3, 613 00 Brno*

x-terous@seznam.cz

*AOPK ČR, Úsek ekologie a krajiny lesa, Lidická 25/27, 657 20 Brno
tereza_pavlikova@nature.cz*

Tento příspěvek vznikl za podpory GA ČR v rámci projektu Současný stav a trendy vývoje lesů v kulturní krajině, reg. č. 526/03/H036.

I. ÚVOD

Koncepce územních systémů ekologické stability (ÚSES) mají v ČR více než dvacetiletou tradici. Počátkem 90. let 20. stol. proběhla první realizační etapa vybraných prvků místních ÚSES, během níž byly prověřovány vyslovené teoretické předpoklady. Téměř mediálně známé jsou první realizace na jižní Moravě, a to na modelových územích Vracov, Ivanovice na Hané a Strážnice. Na realizaci těchto biokoridorů byla poskytnuta účelově vázaná finanční podpora MZVŽ ČR. Od této doby byl významným mezníkem ve financování realizací ÚSES především rok 1991, kdy MŽP schválilo tzv. krajinotvorné programy, které dodnes tvoří jeden ze základních finančních zdrojů právě pro realizace skladebných prvků ÚSES. S postupem času se vyvíjely a stále vyvíjejí nové finanční zdroje, které se navíc vstupem ČR do Evropské unie podstatně rozšiřují. Zpravidla jsou však administrativně i technicky podstatně náročnější již ve fázi podávání žádostí.

Základním problémem financování ÚSES je, že jednotlivé dotační programy jsou rozděleny do několika resortů, které nejsou navzájem propojeny, přičemž každý resort klade zcela jiné nároky na poskytnutí dotace. Dalším problémem je fakt, že většina dotačních titulů poskytuje finanční prostředky na samotnou realizaci. Jen některé zdroje se zabývají zhotovením projektové dokumentace či vytyčením plánovaného prvku ÚSES v terénu. Přičemž právě tato část bývá neméně finančně nákladnou. Následující příspěvek se snaží shrnout a usnadnit orientaci v dotačních programech nejen jednotlivých ministerstev, ale i zdrojů z Evropské unie.

Tab. 1: Základní přehled dotačních programů

Finanční zdroj	Poskytovatel finančních prostředků	Název programu
ČR	MŽP	Program péče o krajinu
		Program revitalizace říčních systémů
		SFŽP - Program péče o přírodní prostředí
		Program péče o urbanizované prostředí
	MZE	Příspěvek na hospodaření v lesích
		Podpora na obnovu, odbahnění a rekonstrukci rybníků a vodních nádrží
		Dotace agrokomplexu 2
Krajské úřady	Program rozvoje venkova	
Evropské	MŽP	Operační program Infrastruktura
		Program LIFE
	MZE	Horizontální plán rozvoje venkova
		Operační program rozvoj venkova a multifunkční zemědělství
		Program Leader
	Finanční mechanismus EHP a Norska	

II. ZDROJE ČR

Základním poskytovatelem finanční podpory na realizaci skladebných prvků ÚSES jsou Ministerstvo životního prostředí (MŽP) a Ministerstvo zemědělství (MZE). Způsoby finanční podpory se liší u jednotlivých programů. V zásadě existují dva základní způsoby poskytování finanční podpory a to přímá finanční podpora (přímá dotace, podpora formou půjčky) a podpora nepřímá, která zahrnuje např. příspěvek na úhradu úroků z úvěru.

Ministerstvo životního prostředí ČR

MŽP ČR je v podstatě nejdůležitějším ekonomickým nástrojem z pohledu financování ÚSES. Základním finančním zdrojem jsou tzv. krajinotvorné programy, mezi něž patří Program péče o krajinu a Program revitalizace říčních systémů. Zabezpečování těchto krajinotvorných programů je úkolem Agentury ochrany přírody a krajiny ČR.

Neméně důležitým finančním zdrojem je i Státní fond životního prostředí (SFŽP) pod správou MŽP ČR, který poskytuje dotaci v rámci programu Péče o přírodní prostředí.

Základní výhodou výše jmenovaných programů je jejich poměrně snadná dostupnost a jen velmi malá administrativní náročnost při vyřizování žádosti. Především na lokální úrovni tvoří jeden ze základních finančních nástrojů.

▪ Program péče o krajinu (PPK)

V rámci programu PPK, který spadá pod správu AOPK ČR, jsou přiznávány finanční prostředky **neinvestičního** charakteru. Finanční podpora je směřována především na realizace vedoucí k obnově a ochraně krajiny, nárok na dotaci nemají opatření související s **běžnou** údržbou a péčí. Samotný program je členěn na 2 základní podprogramy – Péče o krajinu a Péče o zvláště chráněné části přírody a ptačí oblasti.

V rámci podprogramu **Péče o krajinu** jsou finanční prostředky poskytovány na realizace níže uvedených skupin opatření.

A. *Ochrana krajiny proti erozi* – spočívá ve snižování ohroženosti půdního fondu erozí a zvyšování retenční schopnosti krajiny. V rámci podprogramu A.2. jsou poskytovány finanční prostředky přímo na realizace vymezených a schválených prvků ÚSES.

B. *Udržení kulturního stavu krajiny* – předmětem podpory je zachování významných biotopů, zachování krajinného rázu či výsadba nelesní zeleně.

C. *Podpora druhové rozmanitosti*

Pokud je skladebná část ÚSES součástí ZCHÚ, lze při péči o tyto prvky žádat o finanční prostředky z podprogramu Péče o zvláště chráněné části přírody. Finanční prostředky jsou poskytovány výhradně AOPK ČR, a to pouze na opatření realizovaná v souladu s plánem péče o příslušné zvláště chráněné území.

▪ **Program revitalizace říčních systémů (PRŘS)**

PRŘS je formulován jako program obnovy, stabilizace a péče o vodní režim krajiny. Z hlediska realizací prvků ÚSES mohou být tedy finanční prostředky využity na ty prvky, které jsou vázány na vodní režim. Program je oproti předcházejícímu koncipován jako **investiční**. Samotný program je rozdělen do 7 podprogramů, přičemž všechny tyto podprogramy jsou alespoň částečně využitelné buď pro realizace nově zakládaných prvků nebo pro obnovu a péči o prvky stávající.

Tab. 2: Přehled podprogramů

Revitalizace přirozené funkce vodních toků
Zakládání a revitalizace prvků systému ÚSES vázaných na vodní režim
Odstraňování příčných překážek na vodních tocích
Revitalizace retenční schopnosti krajiny
Rekonstrukce technických prvků a odbahňování produkčních rybníků
Výstavba a obnova ČOV
Revitalizace přirozené funkce vodních toků s revitalizací retenční schopnosti krajiny

▪ **Program péče o přírodní prostředí**

Program péče o přírodní prostředí zajišťuje Státní fond životního prostředí. Program péče o přírodní prostředí je významným finančním zdrojem na podporu a zlepšování životního prostředí a v podstatě je jedním ze základních ekonomických nástrojů politiky životního prostředí. Cílem samotného programu je pak podpora opatření k ochraně přírody a krajiny, která jsou prováděna nad běžný rámec povinností vymezených zákonem 114/1992 Sb. Program je členěn do následujících podprogramů, přičemž finanční podpora je poskytována třemi základními způsoby – přímou finanční podporou, podporou formou dotace, popř. je řešena jako příspěvek na úhradu úroků z úvěru.

Jednotlivé dotační tituly:

1. Zakládání prvků územních systémů ekologické stability krajiny (ÚSES).
2. Ošetřování stromů a regenerace alejí a parků.
3. Zabezpečení mimoprodukčních funkcí lesa a k přírodě šetrné hospodaření v lesích.
4. Péče o zamokřená území a vodní plochy.
5. Realizace schválených plánů péče o zvláště chráněná území.
6. Výkupy pozemků ve zvláště chráněných územích.
7. Realizace schválených záchranných programů.
8. Program péče o půdu.
9. Program regenerace urbanizované krajiny.

▪ **Program péče o urbanizované prostředí**

Předmětem programu je péče o zeleň v urbanizovaném prostředí. Přidělené finanční prostředky jsou čerpány z rozpočtu MŽP ČR jako neinvestiční dotace, přičemž celková výše

poskytovaných prostředků činí max. 80 % nákladů. Studie by měly sloužit především jako součást žádosti na poskytnutí finančních prostředků na vlastní realizace z programu SFŽP a Programu péče o krajinu.

▪ **Program rozvoje venkova (PRV)**

Program rozvoje venkova nahrazuje dokončený Program obnovy vesnice a v současnosti je v kompetenci jednotlivých krajských úřadů. Finanční prostředky jsou poskytovány formou dotace, přičemž % výše příspěvku se liší dle typu dotačního titulu. V rámci ÚSES je možné využít především dotačního titulu 3 – Obnova a zřizování veřejné zeleně, kde lze poskytnout dotaci ve výši max. 40 % nákladů, u obcí s méně než 300 obyvateli a akci do 200 tis. pak až 60 % nákladů.

Základní výhodou tohoto programu je poskytování finančních prostředků nejen na samotnou realizaci, ale i na zpracování projektu, což u jiných dotačních programů bývá základním nedostatkem.

Ministerstvo zemědělství

MZe ČR je druhým nejvýznamnějším zdrojem v rámci financování ochrany a tvorby krajiny. Zaměřuje se samozřejmě především na zemědělský půdní fond, kde je možné čerpat prostředky jak na zalesňování zemědělských půd (tedy tvorbu nových prvků ÚSES), tak na péči např. o trvalé travní porosty, které mohou být součástí ÚSES.

▪ **C2 Podpora na obnovu, odbahnění a rekonstrukci rybníků a vodních nádrží**

Předmětem dotace je obnova, odbahnění a rekonstrukce rybníků a vodních nádrží za účelem obnovy jejich základních funkcí po povodních, zlepšení jejich bezpečnosti provozu, vodohospodářských a mimoprodukčních funkcí s důrazem na posílení jejich retenční schopnosti. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že v rámci ÚSES se jedná spíše o péči a obnovu stávajících prvků. Základní podmínkou obdržení dotace je celkové odbahnění nejvíce zanesených rybníků a vodních nádrží o katastrální výměře 1 až 30 ha, u kterých vrstva sedimentu převyšuje průměrnou výšku 40 cm, dále vybudování či rekonstrukce bezpečnostních přelivů a výpustních zařízení rybníků a vodních nádrží na úroveň návrhového průtoku minimálně Q100, obnova či rekonstrukce rybníků a vodních nádrží a nebo jejich částí, jejichž vodohospodářská funkce je narušena nebo významně omezena. Celková výše finanční podpory může činit až 100 % nákladů na realizaci.

▪ **Dotace Agrokomplexu 2**

Cílem programu je podporovat mimoprodukční funkce zemědělství, aktivity podílející se na udržování krajiny. V rámci financování ÚSES je finanční podpora poskytována jak na realizaci nových prvků na **zemědělské půdě**, tak částečně i na péči o již stávající prvky na zemědělské půdě. Z jednotlivých podprogramů jsou využitelné následující:

1. Zatravnění orné půdy, údržba travních porostů pastvou.
2. Založení prvků územních systémů ekologické stability krajiny včetně následné péče (prokázané náklady nebo podle ceny stanovené projektem, max. 100 000 Kč/ha),
3. Zalesnění zemědělské půdy včetně následné péče. Pro zakládání listnatých lesů 92 000 Kč/ha, jehličnatých 74 000 Kč/ha, smíšených dle redukováných ploch. Na péči o založené porosty 12 000 Kč/ha a platí se 5 let včetně roku založení. Dotace u lesů může získat jen vlastník včetně státu a obce. Obec a stát mohou získat dotace jen na založení porostů, nikoliv na péči o ně.

III. EVROPSKÉ ZDROJE

Po vstupu ČR do Evropské unie se finanční možnosti týkající se ÚSES značně rozšiřují. Zásadním rozdílem oproti národním zdrojům je vysoká administrativní náročnost při

zpracovávání žádosti. Evropské zdroje jsou využívány především u rozsáhlejších, finančně náročných projektů, které mají zpravidla regionální nebo nadregionální charakter. U evropských i národních zdrojů přitom platí podmínka, že na tentýž projekt nesmí být zažádáno z více finančních zdrojů.

▪ **Operační program Infrastruktura (OP Infrastruktura)**

OP Infrastruktura zajišťuje MŽP ČR, přičemž finanční prostředky jsou poskytovány ze strukturálního fondu – Evropského fondu pro regionální rozvoj (dále ERDF). Výhodou tohoto operačního programu je možnost poskytnutí dotace jednak na zpracování projektové dokumentace (financována ze SFŽP) a jednak na vlastní realizaci projektu (spolufinancování SFŽP a ERDF). Podpora z ERDF se poskytuje formou dotace, a to až do výše 80 % ze základu pro výpočet podpory. Prostředky ze SFŽP jsou poskytovány formou:

1. dotace (10 % ze základu pro výpočet podpory),
2. příspěvku na úhradu úroků (max. výše 30 mil. Kč),
3. půjčky (max. 10 % ze základu pro výpočet podpory).

V rámci financování ÚSES je využitelná priorita 3. **Zlepšování environmentální infrastruktury** - opatření **Obnova environmentálních funkcí** území. V rámci tohoto opatření lze využít finanční prostředky především na revitalizaci vodních toků, úpravy k obnově funkce pramenných oblastí a mokřadů, budování a obnovu retenčních nádrží, přičemž % výše podpory se zvyšuje, pokud je území součástí sítě NATURA 2000.

▪ **Operační program rozvoje venkova a multifunkční zemědělství (OP Zemědělství)**

OP Zemědělství je zajišťován MZe ČR, finanční prostředky jsou zajišťovány z Evropského zemědělského orientačního a záručního fondu (dále EZOZF). Finanční podpora je v rámci ÚSES směřována do následujících oblastí:

Priorita I. Podpora zemědělství, zpracování zemědělských produktů a lesnímu hospodářství

- opatření 1.3.4. **Zalesňování zemědělsky nevyužívaných půd.** V rámci této aktivity je finanční podpora poskytována formou dotace, a to 100 % přijatelných nákladů, z toho bude příspěvek EU 75 % a 25 % z národních zdrojů. Přijatelné náklady, na které může být poskytnuta podpora, jsou od 600 € do 300 tis. € na každý jednotlivý projekt. Maximální výše dotace na jednoho příjemce podpory může být 300 tis. € v období 2004-2006.

Priorita II. Rozvoj venkova, rybářství a odborné vzdělávání

- opatření 2.1.1 **Pozemkové úpravy.** Finanční podpora je poskytována opět formou dotace, a to jak na geodetické práce, tak na vlastní realizaci pozemkových úprav. Výše dotace činí 100 % přijatelných nákladů, z toho bude příspěvek EU 80 % a 20 % z národních zdrojů. Přijatelné náklady, na které může být poskytnuta podpora, jsou od 10 tis. € do 1,666 mil. € na každý jednotlivý projekt. Maximální výše dotace na jednoho příjemce podpory/nositele projektu může být 2,6 mil. € v období 2004-2006.
- opatření 2.1.2 **Obnova potenciálu a zachování zemědělské krajiny.** V rámci tohoto opatření je podpora směřována hned do několika oblastí, avšak z pohledu ÚSES je významná především výstavba a rekonstrukce malých vodních nádrží na zemědělsky využívaných pozemcích. Finanční podpora je opět poskytována formou dotace, a to do výše 100 % přijatelných nákladů, z toho bude příspěvek EU 80 % a 20 % z národních zdrojů.

Přijatelné náklady, na které může být poskytnuta podpora, jsou od 33 tis. € do 83 tis. € na každý jednotlivý projekt. Maximální výše dotace na jednoho příjemce podpory/nositele projektu může být 249 tis. € v období 2004-2006.

▪ Program LEADER

Program Leader poskytuje investiční prostředky především venkovským mikroregionům a místním subjektů, se zaměřením na zlepšení kvality života ve venkovských oblastech, posílení ekonomického prostředí a **zhodnocení přírodního a kulturního dědictví, a to především na lokální úrovni**. Program připravuje ČR na realizaci programu Rozvoje venkova, který v ČR začne roku 2007 a bude financován z Evropského zemědělského fondu. Základním žadatelem o podporu jsou právnické nebo fyzické osoby, podnikatelské subjekty se sídlem nebo působností ve **schváleném mikroregionu**. Podmínkou pro získání dotace je však schválený mikroregion. Finanční podpora je poskytována jako investiční dotace na realizaci vybraných projektů. V rámci jednoho mikroregionu pak je max. výše dotace 10 mil. na všechny přijaté projekty.

Tab. 3: Přehled výše podpory v závislosti na typu subjektu

Typ subjektu	Výše podpory ze státního rozpočtu
Neziskové subjekty	80 % (max. výše dotace 3 000 000)
Ziskové subjekty	50 % (max. výše dotace 3 000 000)

V rámci financování ÚSES je využitelný dotační titul **III. Zhodnocení kulturních a přírodních zdrojů**. V rámci tohoto titulu jsou finanční prostředky směřovány např. na obnovu zdevastované části krajiny, rehabilitaci přírodních lokalit, obnovu hrází a čištění vodních ploch nebo pořízení a samotnou výsadbu rostlin.

▪ Program LIFE

O finanční prostředky z tohoto evropského zdroje je možné čerpat od loňského roku prostřednictvím MŽP ČR. V rámci tohoto programu je možné financovat širokou škálu nákladů související s péčí o vybraná území soustavy NATURA 2000. Nevýhodou tohoto programu je finanční omezení prostředků pouze na několik demonstračních projektů, které budou mít navíc nadnárodní přístup. Nicméně předpokládá se, že v budoucnu, bude mít tento program daleko větší význam zvláště při péči o cenná území.

Celý program je rozdělen do 3 samostatných oblastí, přičemž z hlediska ÚSES připadají v úvahu:

1. LIFE – NATURE - umožňuje poskytnutí finanční podpory na zajištění péče o území soustavy NATURA 2000. Z EU je pak hrazeno až 75 % nákladů.
2. LIFE – ENVIRONMENT – vázán na péči o neprioritní stanoviště, z EU je hrazeno až 50 % nákladů.

▪ Horizontální plán rozvoje venkova (HRDP)

Hlavním cílem je zmírnění rozdílů v rentabilitě podniků v příznivých a méně příznivých podmínkách. Dále pak snížit zornění půdy, zabránit erozi a zlepšit údržbu krajiny. V souladu s těmito cíly je vypsáno celkem 6 opatření, která mají naplňovat stanovené cíle. Dosud se na obdobné programy vynakládala částka asi 2,88 mld. ročně, od našeho vstupu do EU se předpokládá částka 6 mld. V rámci ÚSES jsou využitelné především Agroenvironmentální opatření a Lesnictví.

Agroenvironmentální opatření mají za úkol podpořit způsoby využití zemědělské půdy, které jsou v souladu s ochranou a zlepšením životního prostředí, krajiny a jejich vlastností. Dále podporuje zachování obhospodařovaných území vysoké přírodní hodnoty, přírodních zdrojů, biologické rozmanitosti a údržbu krajiny. Základním cílem agroenvironmentálních opatření je řešit:

- zrychlený odtok vody z krajiny
- problémy eroze půdy

- podporu ekologické stability krajiny
- zachování a zvýšení biologické různorodosti na zemědělsky využívané půdě.

Tab.4: Přehled jednotlivých podopatření s označením využitelných titulů

Podopatření	Dotační titul
Ekologické zemědělství	
Ošetřování travních porostů	
Péče o krajinu	Zatrávňování orné půdy
	Tvorba travnatých pásů na svažitých půdách
	Pěstování meziplodin
	Trvale podmáčené a rašelinné louky
	Ptačí lokality na TP
	Biopásy
Osevní postup v ochranných zónách jeskyní	

Základní podmínky obdržení dotace:

Zemědělci musí hospodařit nejméně na 5 ha zemědělské půdy. Jedná-li se hospodaření pouze v územích národních parků nebo chráněných krajinných oblastech je požadovaná minimální výměra 2 ha. Jedná-li se o hospodaření v systému ekologického zemědělství, je požadována minimální výměra 1 ha, jde-li o pěstování zeleniny a speciálních bylin na orné půdě je požadována minimální výměra 0,5 ha a v případě trvalých kultur 0,25 ha.

Podpora má formu vyrovnávacího příspěvku na hektar zemědělské půdy. Platby se každoročně opakují po dobu trvání závazku zemědělce tj. pět let, a to i v tom případě, že je plnění závazku spojeno s vyššími náklady na počátku trvání závazku.

V rámci opatření **Lesnictví** je základním cílem zvýšení ekologické stability zemědělské krajiny. Dotační titul **Zalesňování zemědělské půdy** umožňuje zemědělcům hospodařícím na zemědělské půdě získat podporu na zalesnění těchto pozemků, s cílem snížení stupně zornění, zvýšení biodiverzity krajiny a zvýšení ekologické rovnováhy venkovského prostoru.

Finanční podpora je poskytována na:

1. zalesnění orné půdy

Tab.5: Výše poskytovaných finančních prostředků na zalesnění orné půdy

Předmět podpory	jednotka	sazba
První zalesnění		
a) listnaté dřeviny	ha	92 000 Kč (tj. 2 893 EUR)
b) jehličnaté dřeviny	ha	74 000 Kč (tj. 2 327 EUR)

2. podporu **na ochranu** takto vzniklých lesních porostů za účelem zajištění porostu po dobu pěti let, ve výši 12 000 Kč/ha (tj. 377,35 EUR/ha)
3. **náhradu za ztrátu příjmů** vzniklých z důvodů ukončení zemědělské výroby po dobu 20 let

Tab.6: Výše poskytovaných finančních prostředků na náhradu ztráty příjmů

Příjemce náhrady za ztrátu příjmů vzniklých z důvodů ukončení zemědělské výroby	zalesněná zemědělská půda	zalesněné TTP
fyzické a právnické osoby nebo osoby zapsané do evidence samostatně hospodařících rolníků, jejichž příjmy pocházejí ze zemědělské výroby provozované jako soustavnou a samostatnou činnost vlastním jménem, na vlastní odpovědnost a za účelem dosažení zisku.	8 600 Kč/ha	4 210 Kč/ha
ostatní vlastníci zemědělské půdy	5880 Kč/ha	4 210 Kč/ ha

▪ Finanční mechanismus EHP a Norska

Vstupem do EU získala ČR přístup k čerpání prostředků z Finančního mechanismu Evropského hospodářského prostoru a Norského finančního mechanismu. Pro ČR je určena částka 110,91 mil. € na období 2004-2009. Prostředky Finančního mechanismu EHP jsou poskytovány státy Evropského sdružení volného obchodu (ESVO) – Islandu, knížectvím Lichtenštejnsko a Norským královstvím.

Projekty podporované Finančním mechanismem EHP a Norska musí spadat do sektorů:

1. ochrany životního prostředí
2. podpora udržitelného rozvoje zlepšeným využíváním a řízením zdrojů
3. uchování evropského kulturního dědictví
4. rozvoj lidských zdrojů
5. zdravotnictví a péče o děti

V souladu s těmito prioritami je v rámci ÚSES možné požadovat finanční podporu z následujících dotačního titulu Snížení poklesu biodiverzity a ochrana nedotčených biotopů.

V. POUŽITÁ LITERATURA

Maděra, P. (ed.): Ekologické sítě. Sborník příspěvků z mezinárodní konference 23.-24.11. 2001 v Brně, Geobiocenologické spisy, sv.6, MZLU v Brně a Mze, Praha, 2002, 273 s. ISBN 80-7157-580.

Maděra, P., Zimová, E. (eds.): Metodické postupy projektování lokálního ÚSES, CD-ROM, ÚLBDG a Löw spol.s.r.o., Brno, 2004.

Pavlíková, T. (2004): Geobiocenologické podklady a návrh péče o významné přírodní a historické prvky krajiny středního Pojhlaví. Diplomová práce. Brno 2004.

Elektronické zdroje

<<http://www.env.cz>> [cit.2005-28-7]

<<http://www.nature.cz>> [cit.2005-29-7]

<<http://www.mze.cz>> [cit.2005-30-7]

<<http://www.mmr.cz>> [cit.2005- 30-7]

<<http://www.kr-jihomoravsky.cz>> [cit.2005- 14-8]

<<http://www.strukturalni-fondy.cz>> [cit.2005- 14-8]

<<http://www.mfcr.cz>> [cit.2005- 14-8]